

Frazeologizmi su ustaljeni izrazi, sastavljeni od dviju ili više riječi, a značenje im ne proizlazi uvijek iz značenja sastavnih dijelova. Struktura frazeologizama najčešće je stabilna, tako da je prilično ograničen broj i vrsta izmjena koje se u nekima od njih mogu vršiti.¹ Jedna je od važnih značajki frazeologizama da se oni reproduciraju u gotovom obliku, za razliku od slobodnih veza riječi koje se stvaraju u toku govornog procesa. Frazeologizmi su često stilistički i emocionalno obojeni. Frekventno je njihovo pojavljivanje u sferi prenesenog značenja, odnosno mogućnost da ista veza riječi bude u pravom značenju slobodna, nefrazeološka, a u prenesenom značenju — vezana, frazeološka.

Takve frazeološke veze riječi, frazeologizmi, postaju u jeziku vrlo važan element za izricanje niza specifičnih značenja. Budući da su slikovite i originalne, često bazirane na folklornim i drugim nacionalnim motivima, mogu pružiti mnoge podatke o narodu u kojem su nikle, o njegovoj prošlosti, običajima, nazorima, karakteru. Mnogi se frazeologizmi — osobito što se značenja i podrijetla tiče — ne mogu ni objasniti samo na lingvističkom planu; potrebna je pomoć i drugih znanosti (povijesti, geografije, etnologije, psihologije i dr.), ili spajanje njihove znanstvene metodologije s lingvističkom (iz čega nastaju nove znanosti, npr. etnolingvistika i psiholingvistika).

Takvi frazeologizmi, koje uvjetno možemo nazvati nacionalnima, prenose se, manje-više u nepromijenjenom obliku, iz pokoljenja u pokoljenje i često su za druge narode nerazumljivi i neprevodljivi (npr. u hrvatskom *trice i kućine*, i *mirna Bosna, na vrbi svirala, praviti se Englez, ni rod ni pomoz bog* i dr.).

Pri učenju stranog jezika treba na takve frazeologizme obraćati posebnu pažnju jer, kako je već rečeno, ukupno značenje cijelog frazeologizma često ne odgovara značenju koje bi se moglo očekivati na temelju značenja pojedinih sastavnih dijelova. Tako kad stranac, koji uči hrvatski jezik, naiđe na frazeologizam *gdje je bog rekao laku noć*, on može znati ili lako doznati značenje svake pojedine riječi, ali ta mu značenja neće sugerirati značenje frazeologizma ('daleko'). Da bi do tog značenja došao, mora uočiti da je posrijedi frazeologizam i informirati se o njegovu značenju kao cjeline, a ne o pojedinačnim značenjima njegovih dijelova.

Pri prevođenju iz jednog jezika u drugi treba također razlikovati slobodne veze riječi, u kojima se zadržava značenje svakog pojedinog elementa, te se ti elementi mogu pojedinačno i direktno prevoditi, od neslobodnih veza, tj. frazeologizama, u kojima se elementi često desemantiziraju, gube svoje značenje, te treba prevoditi značenje ne elemenata, nego cjeline.

U engleskom jeziku, koji je osobito bogat frazeologijom, naići ćemo, na primjer, na ovakve veze riječi u kojima značenja elemenata ne anticipiraju značenje cjeline: *it rains cats and dogs, a skeleton in the closet, the devil among the sailors, talk through one's hat, the big smoke* i dr.

U francuskom: *assiette au beurre, l'oiseau en a dans l'aile, tiré à quatre épingles, fil en quatre, couleur Bismarck* i dr.

¹ A. Menac: »O strukturi frazeologizma«, *Jezik*, 1, Zagreb 1970/71, str. 1—4.

U njemačkom: *die ewig Gestrigen, ich will Hans heißen, mit allen Hunden gehetzt, ach du grüne Neune, ein falscher Fünfziger* i dr.

U ruskom: *водой не разольёшь, после дождичка в четверг, ищи ветра в поле, показать где раки зимуют, отложить в долгий ящик* i dr.

U talijanskom: *conciare per le feste, di punto in bianco, mandare a monte, mordere il freno, combinarla bella* i dr.

Međutim, premda je frazeologija u svom osnovnom dijelu nacionalna, tj. nikla u narodu koji je upotrebljava i čiju specifiku ona odražava, ne valja ispuštiti iz vida ni međunarodnu frazeologiju, tj. onu koja je iz različitih izvora, u različita vremena i na različite načine ušla u više drugih jezika i postala svojinom njihovih nosilaca.

Ovdje ćemo se upravo i zaustaviti — koliko nam prostor dopušta — na osnovnim tipovima međunarodne frazeologije u engleskom, francuskom, njemačkom, ruskom, talijanskom i hrvatskom jeziku, imajući u vidu činjenicu da se u jezičnoj nastavi problemi frazeologije često susreću, a kod nas im se dosad nije obraćala veća pažnja.

Frazeologizmi se iz jednog jezika (jezika-izvornika) posuđuju u drugi (jezik-posuđivač)² na dva osnovna načina. Jedan se sastoji u izravnom besprijevodnom prenošenju, a drugi — u potpunom ili djelomičnom kalkiranju³. Prvim se načinom elementi jednog jezičnog sustava bez ikakvih promjena unose u drugi. U tom sustavu oni ostaju kao strani elementi, ne poprimaju njegove gramatičke osobine: jedino se izgovor može manje ili više adaptirati glasovnom sustavu jezika-posuđivača. U većini slučajeva takvi su strani izrazi ograničeni na određene jezične stilove.

Na prvom mjestu među neprevedenim frazeološkim izrazima nalaze se u mnogim jezicima latinski izrazi. Takvi su: *ab ovo, in medias res, persona grata, horribile dictu, bona fide, pro domo sua, non plus ultra, perpetuum mobile, alter ego, ad hoc, pro primo, pro secundo, vis maior, pro forma, volens nolens, alma mater, status quo, ad acta, modus vivendi, mea culpa, tertium non datur, conditio sine qua non* i dr.

Iz živih jezika također se u druge jezike izravno bez prijevoda posuđuju, premda u znatno manjem broju, određeni frazeološki izrazi. Takvi su iz engleskog *all right, fair play, last not least, self-made man, fifty-fifty*, iz francuskog *hors-d'oeuvre, enfant terrible, entre nous, carte blanche, laissez faire laissez passer, l'art pour l'art, raison d'être, comme il faut*, iz talijanskog *salto mortale, dolce far niente, eppur si muove* i dr.

Pri pismenoj upotrebi neizmijenjenih stranih izraza ruski jezik ima poseban položaj jer se služi drugim pismom. Strani se izrazi mogu u njemu upotrebljavati ili u izvornom obliku, tako da se u istom tekstu primjenjuju dva različita pisma (npr. *мы здесь en famille*), ili se strani izrazi prenose u rusku azbuku imajući za osnovu izgovorni, a ne pisani oblik (*напюрморт*). Neki se izrazi upotrebljavaju i u jednom i u drugom obliku (*nota bene* i *нота бене, salto mortale* i *сальто мортале, comme il faut* i *комильфо, good-bye* i *гуд бай*).

² R. Filipović upotrebljava termin *jezik A* i *jezik B*, odnosno *jezik davalac* i *jezik primalac*. V. *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Zagreb 1971, str. 91. i dalje.

³ Potanje o kalkiranju v. V. Vinja, »Calque linguistique u hrvatskom jeziku Marka Marulića«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, I, Zagreb 1951, str. 547–550; također v. B. Migliorini, *Calco e irradiazione sinonimica*, u knjizi *Saggi linguistici*, Firenze 1957, str. 11–22.

Drugi je način posuđivanja frazeoloških izraza kalkiranje, tj. doslovno prevođenje. Kalkiranje može biti potpuno (kalkovi) i djelomično (polukalkovi). Potpuno kalkiranje ostvaruje se onda kad se svi elementi frazeološkog izraza prevedu na jezik-posuđivač. Pri tom stupanj te potpunosti nije formalno uvijek isti. On je veći ako se u jeziku-posuđivaču uzimaju iste vrste riječi i gramatički oblici kao u jeziku-izvorniku⁴. Tako npr. prema franc. *jeter le gant* ('uputiti izazov, izazvati') nalazimo u njem. *den Handschuh hinwerfen*, u engl. *throw the glove*, u tal. *gettare il guanto*, u rus. *бросить перчатку*, u hrv. *baciti rukavicu*. Jednako velik stupanj potpunosti kalkiranja nalazimo u frazeološkom izrazu istog semantičkog kruga, ali s drugim odnosom subjekta i objekta radnje (tj. 'primiti izazov'): prema franc. *ramasser (relever) le gant*, njem. *den Handschuh aufheben (aufnehmen)*, engl. *take up the glove*, tal. *raccogliere il guanto*, rus. *поднять перчатку*, hrv. *podići rukavicu*.

Nešto je manji stupanj potpunosti kalkiranja kad se upotrebljavaju druge vrste riječi ili drugi gramatički oblici riječi, ili se pojedina riječ dodaje ili oduzme, ili se primijene druga manja odstupanja od izvornog oblika⁵. Tako prema franc. *mal de mer*, gdje je druga imenica upotrijebljena u genitivskom značenju s prijedlogom *de*, imamo u tal. potpuno iste oblike *mal di mare*, dok se u rus. i hrv. upotrebljava umjesto tog genitiva pridjev — *морская болезнь* i *morska bolest*, a u engl. konstrukcija imenica + imenica od kojih prva ima odredbenu funkciju: *sea-sickness*. Tako prema lat. *potius sero quam nunquam* imamo potpuno kalkiranje u tal. *meglio tardi che mai*, u engl. *better late than never* i u rus. *лучше поздно чем никогда*. U franc., međutim, dodaje se glagol (*mieux vaut tard que jamais*), a u hrv. se, vjerojatno radi rime koja se u poslovicama često primjenjuje, umjesto riječi *kasno* upotrebljava *ikad* (*bolje ikad nego nikad*). Odstupanja u obliku nalazimo i onda kad se vezom riječi kalkira složena riječ ili obratno. Npr. prema nje-mačkoj složenici *Tagesordnung* u franc. je *ordre du jour*, u engl. *ordre of the day*, u tal. *ordine del giorno*, u rus. *порядок (новестка) дня*, u hrv. *dnevni red*. I obrnuto: prema franc. *sang froid* potpuni kalkovi s vezama riječi u njem. *kalttes Blut*, u engl. *cold blood* i tal. *sangue freddo*, dok u rus. i u hrv. nalazimo složene riječi *хладнокровие* i *hladnokrvnost*.

Djelomično kalkiranje ostvaruje se onda kad se jedan dio frazeologizma kalkira, tj. prevodi na jezik-posuđivač, a drugi se iz jezika-izvornika preuzima u manje-više nepromijenjenom obliku, odnosno u obliku posuđenice.

Primjer za to vidimo u načinu kako se preuzima francuski frazeologizam *avaler la pilule* ('pasivno podnijeti uvredu') — u rus. *проглотить пилюлю*, hrv. *progutati pilulu* (usp. također njem. *die Pille schlucken*, tal. *ingoiare la pillola*, engl. u drugačijoj konstrukciji *a bitter pill to swallow*). Prema franc. *faire sa toilette* u njem. je *Toilette machen*, u tal. *fare toilette*, u rus. *заниматься туалетом*, hrv. (razg.) *praviti (činiti) toaletu*. Prema engl. *give somebody a chance* nalazimo u njem. *j-m eine Chance geben*, rus. *дать шанс кому*, hrv. *dati šansu komu*. Pri tom je zanimljivo da je riječ *chance* francuskog podrijetla i da u francuskom postoji frazeologizam *donner la chance*, ali s drugim značenjima (već arhaično: 'pokazati inicijativu', 'prvi baciti kocku', 'zaigrati prvi'), tako da je engleski frazeologizam samostalno nastao i razvio svoje značenje; prema njemu su nastali i navedeni polukalkovi, ali je u njima

⁴ Takve kalkove Šanski naziva točnim frazeološkim kalkovima. Н. М. Шанский, Фразеология современного русского языка, Москва 1969, str. 141.

⁵ Takve kalkove Šanski naziva netočnim frazeološkim kalkovima (op. cit., str. 141).

riječ *chance* preuzeta s francuskim izgovorom. U posljednje vrijeme može se i u francuskom jeziku naći spomenuti frazeologizam sa značenjem kao u ostalim jezicima.

Neki se frazeologizmi preuzimaju u druge jezike različitim postupcima. Franc. *nature morte* — tal. *natura morta* — u hrv. se kalkira (*mrtva priroda*), a u rus. se uzima u izvornom obliku, ali donekle prilagođeno izgovoru i pismu (*натюрморт*). Engl. *standard of life* u rus. se kalkira (*жизненный уровень*), dok se u franc., tal. i hrv. upotrebljavaju polukalkovi (*le standard de vie, lo standard di vita, životni standard*).

Ponekad se svi važniji dijelovi frazeologizma preuzimaju bez kalkiranja iz jezika-izvornika, ali frazeologizam ipak time ne ulazi u red izravno prenesenih. Tako je iz latinskog kao jezika-posrednika iz grčkog preuzet u razne jezike frazeologizam *alpha et omega* ('početak i kraj, temelj svega'); pri tom su nazivi slova preuzeti iz izvornika uz manju ortografsku ili izgovornu adaptaciju, dok su jezici-posuđivači dali prijevod veznika i, tamo gdje treba, gramatički član (franc. *l'alpha et l'oméga*, njem. *das Alpha und das Omega*, engl. *Alpha and Omega*, tal. *l'alfa e l'omega*, rus. *альфа и омега*, hrv. *alfa i omega*). U takvim slučajevima riječi preuzete iz jezika-izvornika nisu svuda na istom stupnju jezične adaptacije. Tako prema franc. *idée fixe* imamo u rus. *идея фикс* i u hrv. *fiks-ideja*, gdje elementi *фикс* i *fiks* nastupaju kao nepromjenljive, gramatički neadaptirane riječi (usp. njem. *eine fixe Idee*, engl. *a fixed idea*, tal. *idea fissa*).

Ponekad u osnovi frazeologizma leže u različitim jezicima slične, a ne sasvim jednake poredbe. Prema franc. *château de cartes* — u hrv. kalk *kula od karata*; u njem. nije *kula* nego *kuća* — *Kartenhaus*, odatle u engl., s razrješavanjem složene riječi u vezu riječi, *house of cards*, a u rus., s dodavanjem deminutivnog značenja, *карточный домик*. Prema franc. *voir tout en rose* (*voir tout couleur de rose*) imamo kalk u tal. *vedere tutto color di rosa* i hrv. *vidjeti sve ružičasto*; u njem. se umjesto boje pojavljuje svjetlo: *alles in rosarotem* (*rosigem*) *Licht sehen*, odatle ruski kalk *видеть всё в розовом свете*, a u hrv., pored spomenutog kalka s francuskog, još jedan s njemačkog: *vidjeti sve u ružičastom svjetlu*.

Od različitog su polazišta, a s istim značenjem, formirani i francuski frazeologizmi *bâtir en l'air* i *bâtir des châteaux en Espagne*. Oba su oblika odražena u njem. — *Schlösser in der Luft bauen* (*Luftschlösser bauen*) i *spanische Schlösser aufbauen* — i u engl. — *build castles in the air* i *build castles in Spain*, dok samo po jedan nalazimo u tal. — *fare castelli in aria*, rus. — *строить воздушные замки* i hrv. — *graditi kule u zraku*.

Ima slučajeva kad jedan frazeologizam, manje-više paralelan u različitim jezicima, ima za polazište dva ili više sličnih, ali ipak različitih izvora. Tako su frazeologizmi: franc. *merle blanc*, njem. *ein weißer Rabe*, engl. *a white black-bird*, rus. *белая ворона*, hrv. *bijela vrana* (uspor. tal. *mosca bianca*, gdje nije riječ o ptici nego o muhi koja, kao ni navedene ptice, ne može biti bijela) — nastali na bazi triju latinskih frazeologizama: *rara avis*, *alba avis* i *corvo quoque rarior albo*.

Više puta nalazimo da je isti frazeologizam preuzet na različite načine. Tako npr. u hrvatskom može se latinski izraz *pro et contra* upotrebljavati bez izmjene, u latinskom obliku, ili u obliku kalka *za i protiv*, ili u obliku polukalka *pro i kontra*.

Frazeologija koja nastaje na spomenute načine ima u mnogim jezicima vrlo široku primjenu i u velikoj većini slučajeva ne osjeća se kao strani element. To se može protumačiti činjenicom da se međunarodna frazeologija razvija ponajviše iz onih frazeologizama koji nemaju usko nacionalni karakter te im je značenje pristupačno predstavnicima različitih naroda; gledano s jezičnog stanovišta, osnovu za međunarodnu frazeologiju tvore oni frazeologizmi u kojima značenje cjeline proizilazi iz značenja sastavnih dijelova. Tako frazeologizmi navedeni u početku ovoga članka, u kojima značenje sastavnih dijelova ne anticipira značenje cjeline, ostaju u granicama nacionalne upotrebe i ne služe za stvaranje međunarodne frazeologije. One pak veze riječi koje iz nefrazeološke upotrebe, kakvu imaju u prvom značenju, razvijaju — uz preneseno značenje — frazeološku upotrebu, vrlo često služe kao baza za stvaranje međunarodne frazeologije.

Međunarodna frazeologija širi se prevođenjem književnih, znanstvenih i drugih djela, putem novinskih vijesti, primjenom novih tehničkih i drugih dostignuća i stvaranjem naziva za njih, itd. Često je teško i odrediti izvor pojedinog frazeologizma (a pod izvorom možemo ovdje razumijevati i jezik i područje i tekst u kojem je nastao), osobito onih s općim značenjem i širom upotrebljivošću elemenata.

Možemo navesti, na primjer, franc. *un homme d'action*, njem. *ein Mann der Tat*, engl. *a man of action*, tal. *un uomo d'azione*, rus. *человек дела*, hrv. *čovjek (od) djela, čovjek od akcije*;

franc. *avoir dans le sang*, njem. *im Blut haben*, engl. *have in one's blood*, tal. *avere nel sangue*, rus. *иметь в крови*, hrv. *imati u krvi*;

franc. *haut les mains!*, njem. *Hände hoch!*, engl. *hands up!*, tal. *mani in alto!*, rus. *руку вверх!*, hrv. *ruke uvis!*;

franc. *rompre la glace*, njem. *das Eis brechen*, engl. *break the ice*, tal. *rompere il ghiaccio*, rus. *сломать лёд*, hrv. *probiti led*;

franc. *de main en main*, njem. *von Hand zu Hand*, engl. *from hand to hand*, tal. *di mano in mano*, rus. *из рук в руки*, hrv. *iz ruké u ruku*;

franc. *plus mort que vif*, njem. *mehr tot als lebendig*, engl. *more dead than alive*, tal. *più morto che vivo*, rus. *ни жив ни мёртв*, hrv. *više mrtav nego živ*;

franc. *sauver sa peau*, njem. *sich seiner Haut wehren*, engl. *save one's skin*, tal. *salvare la pelle*, rus. *спасать свою шкуру*, hrv. *spasavati svoju kožu*;

franc. *pour rien au monde*, njem. *um nichts auf der Welt*, engl. *for nothing in the world*, tal. *per niente al mondo*, rus. *ни за что на свете*, hrv. *ni za što na svijetu*;

franc. *je ne voudrais pas être dans sa peau*, njem. *ich möchte nicht in seiner Haut stecken*, engl. *I should not like to be in his skin*, tal. *non vorrei essere nella sua pelle*, rus. *я не хотел бы быть в его шкуре*, hrv. *ne bih htio biti u njegovoj koži*;

franc. *(être) en bonnes mains*, njem. *in guten Händen (sein)*, engl. *(be) in good hands*, tal. *(essere) in buone mani*, rus. *(быть) в хороших руках*, hrv. *(biti) u dobrim rukama*;

franc. *tout le monde*, njem. *alle Welt*, engl. *all the world*, tal. *tutto il mondo*, rus. *весь мир*, hrv. *cio (čitav) svijet*;

franc. *les affaires sont les affaires*, njem. *Geschäft ist Geschäft*, engl. *business is business*, tal. *affari sono affari*, rus. *дела есть дела*, hrv. *poslovi su poslovi*;

franc. *parole d'honneur*, njem. *Ehrenwort*, engl. *word of honour*, tal. *parola d'onore*, rus. *честное слово*, hrv. *časna riječ*.

Brojčano velik postotak u međunarodnoj frazeologiji čine frazeologizmi koji potječu iz antičkog svijeta, mahom kalkovi s latinskog jezika. Među njima nalazimo simbole i motive iz grčke i rimske mitologije, izreke znamenitih ljudi, književne citate, poslovice i dr. Svi ti frazeologizmi nisu uvijek direktno kalkirani s latinskog jezika; kao jezici-posrednici poslužili su francuski, njemački, za slavenske jezike staroslavenski i dr.

Ti su se frazeologizmi potpuno adaptirali jezicima-posuđivačima; posebno se kod poslovice vidi kako su dugom upotrebom i ponavljanjem dotjerivale svoj oblik te se često odlikuju uspješnim ritmom i rimom.

Od mnogobrojnih kalkova s latinskog jezika spomenut ćemo nekoliko:

lat. *ferro ignique*, franc. *par l'épée et par le feu*, njem. *mit Feuer und Schwert*, engl. *(put to) fire and sword*, tal. *a ferro e fuoco*, rus. *огнём и мечом*, hrv. *ognjem i mačem*;

lat. *a pedibus usque ad caput (a capite usque ad calcem)*, franc. *des pieds à la tête*, njem. *von Kopf zu Fuß*, engl. *from head to foot*, tal. *da capo a piedi*, rus. *от головы до ног (пят)*, hrv. *od glave do pete*;

lat. *inter malleum et incudem*, franc. *entre l'enclume et le marteau*, njem. *zwischen Hammer und Amboß*, tal. *fra incudine e martello*, rus. *между молотом и наковальней*, hrv. *između čekića i nakovnja*;

lat. *dictum — factum*, franc. *sitôt dit, sitôt fait*, njem. *gesagt — getan*, engl. *no sooner said than done*, tal. *detto fatto*, rus. *сказано — сделано*, hrv. *rečeno — učinjeno*;

lat. *nunc aut nunquam*, franc. *c'est le cas ou jamais*, njem. *jetzt oder nie*, engl. *now or never*, tal. *adesso o mai*, rus. *теперь или никогда*, hrv. *sad ili nikad*

lat. *vis maior*, franc. *force majeure*, njem. *eine höhere Macht*, engl. *superior force*, tal. *forza maggiore*, hrv. *viša sila*; (uspor. u ruskom izravan prijenos iz francuskog uz adaptaciju izgovora i rusku azbuku: *форс мажор*);

lat. *de verbo ad verbum*, franc. *mot à mot (mot pour mot)*, njem. *von Wort zu Wort*, engl. *word for word*, tal. *parola per parola*, rus. *слово в слово*, hrv. *riječ po riječ (od riječi do riječi)*;

lat. *aurea mediocritas*, franc. *le juste milieu*, njem. *die goldene Mitte*, tal. *il giusto mezzo*, rus. *золотая середина*, hrv. *zlatna sredina*;

lat. *praesentia animi*, franc. *présence d'esprit*, njem. *Geistesgegenwart*, tal. *presenza di spirito*, rus. *присутствие духа*, hrv. *prisutnost duha*;

lat. *duabus sellis sedere*, franc. *être assis entre deux selles*, njem. *zwischen zwei Stühlen sitzen*, engl. *sit on two stools*, tal. *sedere su due sedie*, rus. *сидеть между двумя стульями*, hrv. *sjediti na dvije stolice*;

lat. *neque caro, neque piscis*, franc. *ni chair ni poisson*, njem. *weder Fisch noch Fleisch*, engl. *neither fish nor flesh*, tal. *nè carne nè pesce*, rus. *ни рыба ни мясо*, hrv. *ni riba ni meso*;

lat. *crocodili lacrimae*, franc. *larmes de crocodile*, njem. *Krokodilstränen*, engl. *crocodile tears*, tal. *lacrime di cocodrillo*, rus. *крокодиловы слёзы*, hrv. *krokodilske suze*;

lat. *Scylla et Charybdis*, franc. *tomber de Charybde en Scylla*, njem. *zwischen Scylla und Charybdis*, tal. *fra Scilla a Cariddi*, rus. *между Сциллой и Харубдой*, hrv. *između Scile i Haribde*;

lat. *alea iacta est*, franc. *le dé en est jeté*, njem. *der Würfel ist gefallen*, tal. *il dado è tratto*, engl. *the die is cast*, rus. *жеребий брошен*, hrv. *kocka je pala*;

Navest ćemo i nekoliko poslovice kalkiranih prema latinskom uzorku.

lat. *opus laudat artificem*, franc. *à l'oeuvre on connaît l'artisan*, njem. *am Werke erkennt man den Meister*, engl. *as the worker so his work*, rus. *дело мастера бовтся*, hrv. *po radu se majstor poznaje*;

lat. *manus manum lavat*, franc. *une main lave l'autre*, njem. *eine Hand wäscht die andere*, engl. *one hand will wash the other*, tal. *una mano lava l'altra*, rus. *рука руку моет*, hrv. *ruka ruku miје (obraz obadvije)*;

lat. *quot capita, to sensus*, franc. *autant de têtes, autant d'avis*, njem. *soviel Köpfe, soviel Sinne*, tal. *quante teste, tanti modi di pensare*, rus. *сколько голов, столько умов*, hrv. *koliko ljudi, toliko čudi*;

lat. *qualis pater, talis filius*, franc. *tel père, tel fils*, njem. *wie der Vater, so der Sohn*, engl. *like father, like son*, tal. *quale il padre, tale il figlio*, rus. *каков отец, таков и сын*, hrv. *kakav otac, takav sin*;

lat. *hodie mihi, cras tibi*, franc. *aujourd'hui à moi, demain à toi*, njem. *heute mir, morgen dir*, engl. *today me, tomorrow thee*, tal. *oggi a me, domani a te*, rus. *сегодня я, завтра ты*, hrv. *danas meni, sutra tebi*;

lat. *exceptio firmat regulam*, franc. *l'exception confirme la règle*, njem. *Ausnahmen bestätigen die Regel*, engl. *the exception proves the rule*, tal. *l'eccezione conferma la regola*, rus. *исключение подтверждает правило*, hrv. *iznimka potvrđuje pravilo*;

lat. *clavus clavo eicitur*, franc. *un clou chasse l'autre*, njem. *ein Keil treibt den andern*, engl. *one nail drives out another*, tal. *chiodo caccia chiodo*, rus. *клин клином вышибают*, hrv. *klin se klinom izbija*;

lat. *ferrum candendum est dum candet in igne*, franc. *il faut battre le fer quand il est chaud*, njem. *man muß das Eisen schmieden, solange es heiß ist*, engl. *strike while the iron is hot*, tal. *batti il ferro finchè è caldo*, rus. *куй железо, пока горячо*, hrv. *gvožđe se kuje dok je vruće*;

lat. *finis coronat opus*, franc. *la fin couronne l'oeuvre*, njem. *das Ende krönt das Werk*, engl. *the end crowns the work*, tal. *la fine corona l'opera*, rus. *конец — делу венец*, hrv. *konac djelo krasi*;

lat. *una hirundo non facit ver*, franc. *une hirondelle ne fait pas le printemps*, njem. *eine Schwalbe macht noch kein Sommer*, engl. *one swallow makes no summer*, tal. *una rondine non fa primavera*, rus. *одна ласточка весны не делает*, hrv. *jedna lasta ne čini proljeća*.

Kršćanska vjera, u prvom redu putem biblijskih tekstova, a onda i crkvenom praksom, poslužila je kao izvor mnogih frazeologizama koji su se proširili u različitim jezicima. Pored frazeologizama kojima se izražavaju vjerski osjećaji ima i takvih koji te osjećaje ne shvaćaju doslovno.

Lat. *Deo gratias*, franc. *Dieu merci*, njem. *Gott sei Dank*, engl. *thank God*, tal. *grazie a Dio*, rus. *слава богу*, hrv. *bogu hvala*;

lat. *vox clamantis in deserto*, franc. *voix qui clame dans le désert*, njem. *die Stimme eines Predigers in der Wüste*, engl. *a voice (crying out) in the wilderness*, tal. *voce di chi predica nel deserto*, rus. *глас вопиющего в пустыне*, hrv. *glas vapijućeg u pustinji*;

franc. *L'autre monde*, njem. *die andere Welt*, engl. *the other world*, tal. *l'altro mondo*, rus. *тог свет*, hrv. *onaj svijet*;

lat. *querite et inveniatis*, franc. *qui cherche, trouve*, njem. *wer sucht, der findet*, tal. *chi cerca trova*, rus. *ищете и обрящете*, hrv. *tražite i naći ćete*;

lat. *homo proponit, sed Deus disponit*, franc. *l'homme propose et Dieu dispose*, njem. *Mensch denkt; Gott lenkt*, engl. *man proposes, God disposes*, tal. *l'uomo propone, e Dio dispone*, rus. *человек предполагает, а бог располагает*, hrv. *čovjek snuje, a bog određuje*;

lat. *oculum pro oculo, et dentem pro dente*, franc. *oeil pour oeil, dent pour dent*, njem. *Auge um Auge, Zahn um Zahn*, engl. *tooth for tooth, eye for eye*, tal. *occhio per occhio, dente per dente*, rus. *око за око, зуб за зуб*, hrv. *oko za oko, zub za zub*;

franc. *l'homme ne vit pas seulement de pain*, njem. *der Mensch lebt nicht von Brot allein*, engl. *man does not live on bread alone*, tal. *non vive l'uomo di solo pane*, rus. *не хлебом единым жив человек*, hrv. *čovjek ne živi od samoga kruha*;

franc. *Dieu sait*, njem. *Gott weiß*, engl. *God knows*, tal. *Iddio lo sa*, rus. *бог знает*, hrv. *bog zna*;

franc. *grand Dieu!*, njem. *großer Gott!*, engl. *great God!*, tal. *gran Dio!*, rus. *великий боже!*, hrv. *veliki bože!*

franc. *plus catholique que le pape*, njem. *päpstlicher als der Papst*, tal. *più cattolico del papa*, rus. *больший католик, чем сам папа*, hrv. *veći katolik od pape*;

franc. *le diable n'est pas si noir qu'on le dit (qu'on le peint)*, njem. *der Teufel ist nicht so schwarz wie man ihn malt*, engl. *devil is not so black as he is painted*, tal. *il diavolo non è brutto quanto si dipinge*, rus. *не так страшен чёрт, как его малюют*, hrv. *ni vrag nije onako crn kako ljudi govore*;

franc. *envoyer au diable*, njem. *zum Teufel jagen*, engl. *send to the devil*, tal. *mandare al diavolo*, rus. *послать к чёрту*, hrv. *poslati k vragu (do vraga, do đavola)*.

Izvor frazeologizama također su kratki citati, usporedbe, naslovi iz književnih, znanstvenih, publicističkih i drugih djela pisanih na nekom od sada živih jezika. Takvi se frazeologizmi često odlikuju originalnošću misli, sažetošću izraza i primjenljivošću u određenim situacijama.

Naravno, svaki jezik ima drugačiji sastav takvih frazeologizama jer ih bira i iz onih djela koja nisu stekla popularnost izvan uže sredine dotične zemlje. U međunarodni frazeološki fond ulaze izreke široko poznatih pisaca i djela. Pri tom, razumije se, i ti pisci daju veći prinos svojoj, nacionalnoj frazeologiji nego međunarodnoj.

Navodimo nekoliko takvih izreka koje su se frazeologizirale i ušle u različite jezike.

Franc. *place au soleil* (Pascal), njem. *Platz an der Sonne*, engl. *one's place in the sun*, tal. *posto al sole*, rus. *место под солнцем*, hrv. *mjesto pod suncem*;

franc. *l'appétit vient en mangeant* (Rabelais), njem. *der Appetit kommt beim Essen*, engl. *appetite comes with eating*, tal. *l'appetito vien mangiando*, rus. *аппетит приходит во время еды*;

franc. *tour d'ivoire* (*Saint-Beuve*), njem. *ein elfenbeinerer Turm*, engl. *ivory tower*, tal. *torre d'avorio*, rus. *башня из слоновой кости*, hrv. *kula bjelokosna*;

franc. *lune de miel* (Voltaire), engl. *honeymoon*, tal. *luna di miele*, rus. *медовый месяц*, hrv. *medeni mesec*;

franc. *un roseau pensant* (Pascal), engl. *a thinking reed*, rus. *мыслящий тростник*, hrv. *trska koja misli*;

(по Andersenu) njem. *ein häßliches Entlein*, engl. *an ugly duckling*, rus. *гадкий утёнок*, hrv. *ružno pače*;

njem. *Sturm- und Drangperiode* (Klinger), engl. *storm and stress*, rus. *период бури и нагуска*, hrv. *doba šturma und dranga*;

franc. *le commencement de la fin* (Talleyrand), engl. *the beginning of the end*, tal. *il principio della fine*, rus. *начало конца*, hrv. *početak kraja*;

engl. *to be or not to be* (Shakespeare), franc. *être ou ne pas être*, njem. *sein oder nicht sein*, tal. *essere o non essere*, rus. *быть или не быть*, hrv. *biti ili ne biti*;

engl. *something is rotten in the state of Denmark* (Shakespeare), njem. *etwas ist faul im Staate Dänemark*, tal. *c'è del marcio (in terra danese)*, rus. *подгнило что-то в датском королевстве*, hrv. *nešto je trulo u državi Danskoj*;

njem. *auf Flügeln des Gesanges* (Heine), engl. *on wings of song*, franc. *sur les ailes de la chanson*, rus. *на крыльях песни*, hrv. *na krilima pjesme*;

franc. *le style c'est l'homme* (Buffon), engl. *the style is the man*, rus. *стиль — это человек*, hrv. *stil je sam čovjek*;

franc. *vous l'avez voulu, Georges Dandin* (Molière), engl. *you asked for it, George Dandin*, rus. *ты этого хотел, Жорж Данден*;

franc. *rira bien qui rira le dernier* (J.—P. Florian), njem. *wer zuletzt lacht, lacht am besten*, engl. *he laughs best who laughs last*, tal. *ride bene chi ride ultimo*, rus. *хорошо смеётся тот, кто смеётся последний*, hrv. *najbolje se smije tko se posljednji smije*;

franc. *tirer les marrons du feu* (Lafontaine), njem. *die Kastanien aus dem Feuer holen*, engl. *pull chestnuts out of the fire*, tal. *cavare la castagna dal fuoco*, rus. *таскать каштаны из огня*, hrv. *vaditi kestene iz vatre*;

franc. *l'enfer est pavé de bonnes intentions* (Bossuet), njem. *der Weg zur Hölle ist mit guten Vorsätzen gepflastert*, engl. *the road to hell is paved with good intentions*, rus. *благими намерениями ад вымощен*.

Navedeni izvori nisu, naravno, jedini iz kojih su frazeologizmi nastajali i širili se. Svako područje čovjekova života služi za specifično izricanje misli, za pravljenje usporedbi, za slikovito izražavanje, za stvaranje prenesenih značenja na temelju pravih. Uzmimo za primjer samo dva frazeologizma nastala iz igre karata (a mnogi bi se našli iz različitih područja rada, zanata, umjetnosti, rata, školovanja itd.):

franc. *cartes sur table!*, njem. *die Karten auf den Tisch!*, engl. *cards on the table!*, tal. *carte in tavola!*, rus. *карты на стол!*, hrv. *karte na stol!*

franc. *jouer sa dernière carte*, njem. *die letzte Karte ausspielen*, engl. *play one's last card*, tal. *giocare l'ultima carta*, rus. *заиграть последний козырь*, hrv. *zaigrati posljednju kartu*.

Posljednje vrijeme također donosi svoju frazeologiju na različitim područjima, posebno (ali ne isključivo) političku, koja se suvremenim sredstvima informiranja brzo širi i kalkira. Možemo navesti nekoliko takvih frazeoloških izraza.

Engl. *iron curtain*, franc. *le rideau de fer*, njem. *der Eisenvorhang*, tal. *cortina di ferro*, rus. *железный занавес*, hrv. *željezna zavjesa*;

engl. *cold war*, franc. *la guerre froide*, njem. *kalter Krieg*, tal. *guerra fredda*, rus. *холодная война*, hrv. *hladni rat*;

franc. *rideau de fumée*, njem. *der Rauchvorgang*, tal. *cortina fumogena*, rus. *дымовый занавес*, hrv. *dimna zavjesa*;

(prema španjolskom *quinta columna*) franc. *la cinquième colonne*, njem. *die fünfte Kolonne*, engl. *fifth column*, rus. *пятая колонна*, hrv. *peta kolona*;

franc. *marché noir*, njem. *der schwarze Markt*, engl. *black market*, tal. *mercato nero*, rus. *чёрный рынок*, hrv. *crna burza*;

Kao što se vidi iz navedenih primjera, kojima bi se mogli dodati još mnogi drugi, međunarodna frazeologija zauzela je u brojnim jezicima položaj koji ne treba zanemarivati.

LITERATURA

- J. M. and M. H. Cohen, *The Penguin Dictionary of Quotations*, 1961
E. Cobham Brewer, *A Dictionary of Phrase and Fable*
V. H. Collins, *A Third Book of English Idioms*, London 1966
R. Filipović i suradnici, *Englesko-hrvatskosrpski rječnik*, Zagreb 1963
А. В. Кунин, *Англо-русский фразеологический словарь*, Москва 1967
M. Rat, *Dictionnaire des locutions françaises*, Paris 1957
M. Maloux, *Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes*, Paris 1960
V. Putanec, *Francusko-hrvatskosrpski rječnik*, Zagreb 1957
Француско-русский фразеологический словарь, под ред. Я. И. Рецкера, Москва 1963
Z. Doroghy, *Blago latinskoga jezika*, Zagreb 1966
W. Friederich, *Moderne Deutsche Idiomatik*, München 1966
Л. Э. Винович, *Немецко-русский фразеологический словарь*, Москва 1956
Фразеологический словарь русского языка, под ред. А. И. Молоткова, Москва 1967
Н. С. Ашукин — М. Г. Ашукина, *Крылатые слова*, изд. 3-ье, Москва 1966
А. М. Бабкин — В. В. Шендецов, *Словарь иноязычных выражений и слов, употребляющихся в русском языке без перевода*, Москва 1966
C. Passerini Tosi, *Dizionario della lingua italiana*, Torino 1969
M. Deanović — J. Jernej, *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik*, Zagreb 1966
J. Pavlica, *Frazeološki slovar v peti jeziki*, Ljubljana 1960